

Wonen, Wijken en Integratie
Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

De 7 experimenten
van de wijkenaanpak
innoveren
oplossen
samen aanpakken
leren

Experiment **2**

**Bewoners-
participatie**

Voorwoord

Het is jouw wijk, dus jij mag het zeggen.

Bewoners die zelf iets moois maken van hun wijk, daar gaat het om. Zij zijn de deskundigen bij uitstek als het erom gaat een wijk mooi en leefbaar te houden. Dat vraagt dagelijkse aandacht. En wie weten er beter wat er in een wijk aan de hand is dan de bewoners zelf? 'Het is jouw wijk, dus jij mag het zeggen', zo luidt de slogan om de betrokkenheid van bewoners bij hun wijk te bevorderen. En zo is het. Wijken kunnen alleen floreren als de mensen die er wonen, actief betrokken zijn.

Als bewoners worden gehoord, kunnen hun ideeën worden meegenomen in bijvoorbeeld grote veranderingen in de wijk, de aanleg van een speeltuin of het opknappen van binnentuinen. Bovendien biedt betrokkenheid bewoners een sociaal netwerk en een ingang voor het veranderen en verbeteren van de leefomgeving. In sommige gevallen leidt participatie tot sociale stijging, omdat het de zelfredzaamheid en het zelforganiserend vermogen van bewoners vergroot.

Ook voor gemeenten en corporaties is bewonersparticipatie winst. Immers, bewoners die betrokken zijn, voelen zich meer verantwoordelijk bij het wel en wee in hun wijk. Daarnaast creëert betrokkenheid van bewoners kritische gesprekspartners, waardoor plannen en projecten vaak aan waarde winnen.

Tot slot heeft ook het Rijk belang bij bevordering van bewonersparticipatie, niet in de laatste plaats omdat het nieuwe lokale gesprekspartners oplevert, die zich betrokken en verantwoordelijk voelen voor hun leefomgeving. Dit bepaalt ook op nationaal niveau de aanpak met betrekking tot bijvoorbeeld het programma 'Schoon, heel en veilig'.

Dit zakboekje is bestemd voor iedereen die te maken heeft met bewonersparticipatie in de wijken. Het bevat tips, handvatten en voorbeelden om de betrokkenheid van bewoners te bevorderen. U kunt erin lezen wat het Rijk aan bewonersparticipatie doet vanuit de wijken-aanpak en hoe gemeenten en lokale partners hier invulling aan geven.

Overigens doen gemeenten en Rijk dat in nauwe samenwerking met andere partijen die in de wijk actief zijn: organisaties voor en van bewoners zoals het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken en de Woonbond, corporaties, de landelijke koepel Aedes en kennisinstituten als Nicis, Forum, Movisie en Kei. Het is deze bundeling van energie die de wijkenaanpak kenmerkt.

We leren ook graag van ervaringen van anderen en roepen u dan ook op om uw goede ideeën en ervaringen met ons te delen.

De ambassadeurs van het experiment Bewonersparticipatie.

Leon van Halder

Directeur-generaal
Wonen Wijken en Integratie
ministerie van VROM/WWI
www.vrom.nl/wijkenaanpak

Mary Fiers

Wethouder Wonen en Ruimte
gemeente Eindhoven
www.eindhoven.nl/maryfiers

Inhoud

Inhoud	03
Inleiding	06
1. Kansen voor bewonersparticipatie in de wijkenaanpak	07
2. Lokale methoden bewonersparticipatie	11
3. Bewonersbudgetten	14
4. Lessons learned	24
5. Relatie met de andere experimenten	28
6. Organisatie van het experiment Bewonersparticipatie	32
Colofon	36

Amersfoort

Wijktafels, bestaande uit bewoners, worden medeopdrachtgever voor het inzetten van surveillanten in de wijk en voor de verdere invulling van het thema veiligheid.

De wijktafel is een model waarbij professionals en bewoners rondom een bepaald thema concrete problemen in een wijk bespreken en daarvoor ook concrete oplossingen en acties formuleren. De problemen die bewoners ervaren, zijn leidend. Het zijn ook de bewoners die de prioriteiten bepalen in de keuzes die door de professionele organisaties zijn gemaakt. Bewoners bepalen mede de inzet van de surveillanten op wijkniveau. Daarnaast worden ze zelf actief betrokken bij het oplossen van problemen op het gebied van veiligheid en leefbaarheid.

In de Amersfoortse wijk Kruiskamp is de wijktafel Kruiskamp gestart door een groep bewoners die mee willen denken over veiligheid in hun wijk. Deze wijktafel heeft het mandaat om surveillanten en toezichthouders aan te sturen. Maar hoe werkt het in praktijk? Wat is er nodig om bewoners de wijksurveillanten te laten aansturen; actieve bewoners, goede afspraken, vertrouwen, of is er nog meer nodig? En leidt dit vervolgens ook tot meer veiligheid en meer sociale samenhang in de wijk? Naast het inhoudelijke aspect speelt de vraag of de wijktafel de juiste vorm is en hoe duurzaam deze vorm is.

Inleiding

In het voorjaar van 2007 deed de minister voor Wonen, Wijken en Integratie samen met andere leden van het kabinet een wijktoer langs de 40 aandachtswijken. Tijdens deze toer bleek dat in nagenoeg alle wijken een aantal vraagstukken een succesvolle wijkenaanpak in de weg stond. Zeven landelijke experimenten bieden gemeenten de ruimte om voor deze vraagstukken in de praktijk oplossingsrichtingen te ontwikkelen. Het gaat om innovatieve en onorthodoxe aanpakken met daaraan gekoppeld praktijkonderzoek, zodat de leerervaringen bruikbaar kunnen worden gemaakt voor andere wijken. De zeven experimenten zijn: Samenhang in de Wijk, Slagkracht in de Wijk, Achter de Voordeur, Weg met Bureaucratie, Vernieuwend Welzijn, Gezonde Wijk en Bewonersparticipatie.

Bewonersparticipatie

In de meeste van deze experimenten staan de bewoners van wijken al centraal. Toch is er ook gekozen voor een apart experiment Bewonersparticipatie, toegespitst op de vraag 'hoe kun je het aantal betrokken bewoners laten toenemen en ze ook meer

zeggenschap geven?'. Het experiment Bewonersparticipatie (vouchersysteem en lokale methoden) is ingezet om te achterhalen welke interventies en instrumenten wel of niet bijdragen aan deze twee doelstellingen.

Doelgroep

Dit zakboekje is bestemd voor iedereen die te maken heeft met bewonersparticipatie en in het bijzonder degenen die betrokken zijn bij of geïnteresseerd zijn in het experiment Bewonersparticipatie. Het laat zien wat VROM/WWI vanuit de wijkenaanpak doet om een impuls te geven aan bewonersparticipatie, hoe de gemeenten en hun partners hier invulling aan geven en waar de komende tijd de uitdagingen liggen. Experimenteren betekent: uitproberen in de praktijk om daarvan te leren. Sommige gemeenten zijn al heel ver in het leerproces, andere zijn net begonnen. Door en tijdens het experiment Bewonersparticipatie wil VROM/WWI in kaart brengen wat wel en niet werkt, zodat ook andere wijken en gemeenten hier lering uit kunnen trekken.

1. Kansen voor bewonersparticipatie in de wijkenaanpak

Bewonersparticipatie is bijna een hype. Het kenmerk van een hype is echter dat het voorbij gaat. Dat moet in dit geval voorkomen worden. Waren gemeenten en corporaties de afgelopen decennia voornamelijk bezig om bewoners meer te betrekken bij hun eigen (beleids)plannen en processen (eerste en tweede generatie bewonersparticipatie), sinds de eeuwwisseling gaat het steeds meer over initiatieven van bewoners zelf. Deze zogenaamde derde generatie bewonersparticipatie kenmerkt zich door initiatieven van bewoners die zelf of samen met anderen werken aan het vergroten van de leefbaarheid in hun straat, wijk of stad. De overheid neemt niet het voortouw, maar kan wel worden ingeroepen om te faciliteren en te ondersteunen met expertise of geld. Er is dus een verschuiving gaande van initiëren naar faciliteren en ondersteunen. Van inspraak naar samenspraak.

Deze verschuiving vraagt een andere manier van denken, handelen en van (samen) werken, zowel voor instellingen als voor bewoners. De logica van de bewoner is het vertrekpunt, en niet die van de overheid,

corporatie of welzijnsinstelling. Bewoners centraal stellen betekent meer dan een bewonersbudget uitreiken of ze hun eigen huis laten ontwerpen. Het vraagt om andere samenwerkingsverbanden, flexibele processen en een groot vertrouwen in de kennis en ervaring van de bewoners. De bewoners op hun beurt moeten de geboden ruimte benutten en zich medeverantwoordelijk voelen voor hun eigen wijk. Actieve deelname betekent ook van hun kant samenwerken en verantwoordelijkheid dragen.

Binnen de wijkenaanpak is vanaf het begin veel aandacht geweest voor bewonersparticipatie. De wijkactieplannen moesten met alle relevante lokale partijen, waaronder bewoners, tot stand komen. Ook bij de huidige uitvoering van de plannen dienen bewoners betrokken worden. Tijdens de jaarlijkse werkbezoeken aan de 40 wijken vindt altijd een gesprek plaats tussen de minister en bewoners en worden bewonersinitiatieven bezocht. VROM/WWI zet zich in om bewonersparticipatie (positief) op de agenda te zetten en te houden en organiseert in dit kader bijeenkomsten

waar bewonersparticipatie centraal staat (zoals de Landelijke Bewonersdag, samen met het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken) en besteedt volop aandacht aan goede voorbeelden uit het land.

Centrale vraag, doelen en instrumenten

De centrale vraag is welke methoden vanuit gemeenten, corporaties, bewoners en andere betrokkenen bewonersparticipatie versterken.

De twee hoofddoelstellingen van het experiment Bewonersparticipatie zijn:

1. Meer en meer diverse bewoners, in het bijzonder jongeren en nieuwe Nederlanders, (actief) betrekken bij hun wijk;
2. Meer zeggenschap realiseren voor bewoners in hun eigen leefomgeving.

Daarnaast is het doel een positievere beeldvorming van bewonersparticipatie te bewerkstelligen. Succesvolle bewonersinitiatieven, effectieve methodieken met betrekking tot bewonersparticipatie en vitale coalities die aantonen dat investeringen in bewonersparticipatie zich terug verdienen, leveren hier een bijdrage aan.

Deze publicatie belicht de twee belangrijkste instrumenten die het ministerie van VROM/WWI in het kader van de wijkenaanpak inzet om bovenstaande doelen te bereiken. Dit zijn de lokale methoden die bewonersparticipatie kunnen bevorderen (hoofdstuk 2) en de bewonersbudgetten voor de wijken met daarbij de nadruk op het vouchersysteem (hoofdstuk 3). Deze twee instrumenten ondersteunen gemeenten in het versterken van de positie van bewoners en het stimuleren van bewonersinitiatieven.

De participatieladder¹

Het ideaal van bewonersparticipatie is dat een bewoner actief betrokken is bij de ontwikkeling én de uitvoering van wijkplannen. In veel gevallen is het nog niet zover, omdat het kennis, uithoudingsvermogen, macht en vaak ook geld vraagt om dat voor elkaar te krijgen. Bovendien moeten bewoners zich dan al verantwoordelijk voelen voor het oppakken van activiteiten in de wijk en ook dat gaat niet vanzelf.

Realistischer is om uit te gaan van bewonersparticipatie in kleine stappen volgens de participatieladder. Dat houdt in dat bewoners eerst bewust worden gemaakt van hun rol in de wijk, dat zij daarna beginnen met kleinschalige activiteiten en zo langzaam maar zeker zich meer betrokken gaan voelen. In onderstaand schema is dit proces weergegeven.

Het begint bij de ontwikkeling van een groepsgevoel c.q. een groepsidentiteit onder bewoners. Zodra dat bestaat, is de tweede fase daar: een gevoel van betrokkenheid bij de wijk. De derde fase is het dragen

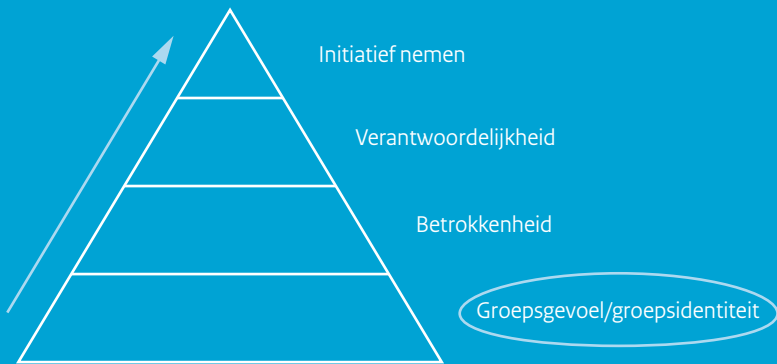
van (mede-) verantwoordelijkheid voor de wijken. Mensen zijn dan bijvoorbeeld eerder bereid de straat schoon te houden. De vierde fase is zelf het initiatief nemen om zaken aan te pakken die in het belang van de wijk zijn.

De schaal en de complexiteit van een plan loopt veelal parallel aan de ontwikkelingen op de participatieladder. Burgers die nog weinig ervaring hebben met maatschappelijke participatie, kunnen het beste betrokken worden bij kleinschalige projecten waar zij persoonlijk belang of interesse bij hebben. Bijvoorbeeld het opknappen van een speelplek. Een volgende stap kan zijn een initiatief om de straat mee te helpen schoonmaken en

¹ Uit: Bewonersparticipatie vanuit de sociale psychologie, Tanja Hilkhuisen, VROM/WWI, juli 2009.

schoonhouden. Dit kan mensen motiveren en hun netwerk vergroten. De derde stap is dan het betrokken raken bij grootschalige plannen en het papierwerk dat daarmee samenhangt. Uiteindelijk kan dit leiden tot duurzame maatschappelijke participatie op hoog niveau. Elke buurtbewoner moet zelf kunnen bepalen wat het beste bij hem/haar past en waar hij/zij tijd in kan steken. Bewonersparticipatie is daarmee geen missionaire arbeid om alle burgers op een hoog niveau van politieke besluitvorming te laten participeren, maar een mogelijkheid voor burgers om mee te doen binnen de mogelijkheden en keuzes die ze zelf maken.

2. Lokale methoden bewonersparticipatie

Vijf van de 18 gemeenten met een aandachtswijk (Amersfoort, Arnhem, Eindhoven, Groningen, Schiedam) proberen sinds 2008 methoden uit om bewonersparticipatie te bevorderen door het vergroten van het aantal actieve bewoners en/of het vergroten van de zeggenschap van bewoners. Geheel innovatief binnen de Nederlandse context hoeven deze lokale experimenten niet te zijn. Maar de geleerde lessen moeten wel overdraagbaar zijn op andere wijken of gemeenten en binnen de gemeente zelf dienen zij vernieuwend te zijn. Verder is het van belang dat de plannen voor het lokale experiment in samenspraak met bewoners worden opgesteld en uitgevoerd.

De gemeenten krijgen bij deze lokale methoden bewonersparticipatie ondersteuning van een externe expert. Daarnaast wisselen deze gemeenten kennis en ervaringen uit via een leerkring, vergelijkbaar met de leerkring van de vouchergemeenten (zie hoofdstuk 3). Ook werken zij samen met het programma 'In actie met burgers' van het ministerie van BZK. Dit programma heeft belangrijke raakvlakken met het experiment Bewonersparticipatie.²

De lokale methoden bewonersparticipatie in de 5 gemeenten worden verspreid door dit boekje beschreven.

² Zie voor informatie over 'In actie met burgers': www.inactiemetburgers.nl.

Arnhem

Inzicht krijgen in lokale ondersteuningsorganisaties voor bewonersinitiatieven en dit netwerk van organisaties beter ontsluiten.

Met het onderzoek 'Zicht op lokale ondersteuningsorganisaties' heeft de gemeente Arnhem in kaart laten brengen welke lokale ondersteuningsorganisaties in Arnhem aanwezig zijn en welke rol deze organisaties vervullen bij het realiseren van bewonersinitiatieven. Er is hierbij gefocust op ondersteunende organisaties die aantoonbaar verschil hebben kunnen maken. Doel is een impuls te geven aan het functioneren van het lokale netwerk door de bekendheid van dit netwerk te vergroten via lokale (wijk) websites.

Een van de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek is dat veel lokale en landelijke organisaties initiatiefnemers helpen hun ideeën uit te voeren. De belangrijkste ondersteuners bieden meerdere vormen van ondersteuning aan en bieden op verschillende thema's hulp. Het onderzoek doet daarnaast een aantal aanbevelingen om obstakels uit de weg te ruimen. Zo zouden ondersteuningsorganisaties meer vraaggericht moeten werken en moeten proberen geen voorwaarden te stellen aan een initiatief. In het onderzoeksrapport 'Zicht op lokale ondersteuningsorganisaties' staan verdere aanbevelingen om hindernissen weg te nemen. Er is ook een checklist gemaakt met tips voor deze ondersteuningsorganisaties om zo effectief mogelijk te werken.

U kunt het hele rapport inzien via www.vrom.nl/wijken onder het kopje wijkenaanpak: de experimenten.

3. Bewonersbudgetten

Het Rijk ondersteunt bewonersparticipatie financieel. Voor de jaren 2008 tot en met 2011 is 95 miljoen euro beschikbaar om plannen van bewoners mogelijk te maken. De minister van VROM/WWI heeft dit geld beschikbaar gesteld na moties uit de Tweede Kamer om lokale initiatieven te ondersteunen die de leefbaarheid en sociale cohesie in de wijk bevorderen³. Het budget is zo verdeeld dat de G31 (dit zijn de vier grote steden en 27 andere grote en middelgrote gemeenten) van 2008 tot en met 2010 elk jaar 300.000 euro van het Rijk ontvangen. Gemeenten hebben in overleg met bewoners bepaald of ze dit bedrag toevoegen aan het bestaande gemeentelijke budget voor bewoners- of wijkeninitia-

tieven, of dat ze dit bedrag inzetten door middel van het zogenaamde vouchersysteem.

Daarnaast is er uit de 95 miljoen euro voor de jaren 2009 tot en met 2011 jaarlijks 15 miljoen beschikbaar voor de 40 aandachtswijken. De verdeling over de 40 wijken is naar rato van het aantal inwoners van de wijk. De aandachtswijken bepalen zelf hoe ze dit bewonersgeld inzetten. Voorwaarde is wel dat het is bestemd voor bewonersinitiatieven en dat het bijdraagt aan de leefbaarheid en sociale cohesie in de wijk. In veel wijken worden speciale bewonersavonden gehouden waar mensen hun ideeën kunnen indienen en waar gestemd wordt over de

95 miljoen euro voor bewonersparticipatie

Het Rijk heeft voor de komende jaren 95 miljoen euro uitgetrokken om de participatie van bewoners in de wijken te bevorderen. Dit budget is als volgt verdeeld:

	40 aandachtswijken	Overige wijken
2008	€ 10 miljoen	G 31: € 10 miljoen (300.000 euro per gemeente)
2009	€ 15 miljoen	G 31: € 10 miljoen (300.000 euro per gemeente)
2010	€ 15 miljoen	G 31: € 10 miljoen (300.000 euro per gemeente)
2011	€ 15 miljoen	G 31 of 40+ wijken ⁴ : € 10 miljoen

³ Moties Van Geel en Depla.

⁴ De besluitvorming over de verdeling van de 10 miljoen euro voor de overige wijken in 2011 vindt in 2010 plaats.

toekenning van de gelden. In sommige gemeenten hebben bewoners besloten het geld aan één groot project te besteden. Zo is in de gemeente Amersfoort het budget voor Kruiskamp besteed aan het thema veiligheid en is er onder andere een 'wijktafel veiligheid' gerealiseerd. In de Alkmaarse wijk Overdie is budget toegekend aan de realisatie van een autobrug, een hangkeet voor jongeren en een filmstudio voor de wijkbewoners. In Heechterp-Schieringen in Leeuwarden is het budget besteed aan de aanpak van de sociale herovering in de wijk. In Utrecht Overvecht is onder andere budget verleend aan de herinrichting van enkele straten. En in Enschede Velve Lindenhof wordt van de bewonersbudgetten een ouderen netwerk opgezet in de wijk.

Vouchersysteem

In 2008 en 2009 kozen 14⁵ van de 31 gemeenten ervoor de 300.000 euro te verdelen via de vouchersystematiek. Het vouchersysteem heeft tot doel bewoners meer te betrekken bij het initiëren van ideeën voor de wijk. Door de regie en het geld niet in de handen van de gemeente te laten, maar aan de bewoners over te dragen, krijgen de bewoners een sterkere positie.

⁵ Deze 14 gemeenten zijn: Almelo, Amsterdam, Alkmaar, Arnhem, Eindhoven, Haarlem, Hengelo, Leeuwarden, Leiden, Schiedam, Sittard-Geleen, Tilburg, Venlo en Zaanstad.

De bewoners krijgen meer controle en verantwoordelijkheid over wat er met het beschikbare geld gebeurt. Uit onderzoek blijkt dat wanneer mensen zeggenschap ervaren, zij eerder bereid zijn inspanningen te leveren. Door de regie bij bewoners neer te leggen zullen zij zich naar verwachting meer betrokken voelen bij hun wijk en daardoor eerder actie ondernemen ter verbetering van de leefbaarheid.

Om zo veel mogelijk mensen te laten profiteren van het bewonersgeld is de vouchersystematiek laagdrempelig; er bestaan weinig weigeringsgronden, de besluitvorming vindt snel plaats en het bewonersgeld in de vorm van vouchers (waardebonnen) is in handen van een groep bewoners.⁶ Zij vormen samen een regiegroep. Hierdoor hebben de wijkbewoners meer zeggenschap over de selectie van de initiatieven, de financiën en de uitvoering, dan bij de meeste bestaande verdelingssystemen. Deze uitgangspunten en voorwaarden van het vouchersysteem zijn door het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA), de Woonbond, VROM/WWI en een aantal gemeenten opgesteld in een modelverordening. Dit document diende als basis voor de lokaal vastgestelde verordeningen in de 14 gemeenten.⁷ Hierdoor

⁶ Niet alle vouchergemeenten hebben een regiegroep per wijk ingesteld. In Hengelo bijvoorbeeld is een gemeenteambtenaar verantwoordelijk voor de selectie van ingediende plannen.

⁷ De modelverordening is te vinden op www.vrom.nl/wijken.

Vouchers in de praktijk

Een 'voucher' is een tegoedbon van maximaal 5.000 euro. Een bewoner kan dat geld krijgen als hij/zij een goed idee heeft voor het verbeteren van de leefomgeving in de wijk. De aanvrager vult een (digitaal) aanmeldformulier in en stuurt dit naar de regiegroep in de wijk die de aanvraag beoordeelt. Keurt de regiegroep de aanvraag goed, dan ontvangt de bewoner het aantal vouchers dat gelijk staat aan de hoogte van het bedrag voor het plan. Kost een plan bijvoorbeeld 10.000 euro dan reikt de regiegroep twee vouchers uit. De bewoner kan deze vouchers verzilveren bij de gemeente door overhandiging van de facturen van ingekochte diensten en benodigdheden. Inhuren van arbeidskrachten (deskundigheid, ondersteuning bij het project) kan eveneens, maar slechts in beperkte mate. Uitgangspunt is namelijk dat een aanvrager het initiatief zelf uitvoert. Is een plan duurder dan 10.000 euro, dan is voor toekenning wijkbrede instemming nodig. Zo'n 'wijkstemdag' heeft ook als doel draagvlak te creëren onder buurtbewoners voor grootschaliger initiatieven.

Het vouchersysteem is ontwikkeld door het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachts- wijken (LSA). Op basis van het LSA-model is door VROM/WWI een 'modelverordening' ontwikkeld voor alle gemeenten die met het vouchersysteem werken.

Op www.vrom.nl/wijken is meer informatie over het vouchersysteem te vinden.

zijn er diverse vormen van het voucher- systeem ontstaan, wat het extra leerzaam en interessant maakt.

De 17 gemeenten die niet voor het voucher- systeem hebben gekozen, voegden in 2008 en 2009 het budget van 300.000 euro toe aan hun reeds bestaande bewonersbud- getten. Dit deden ze met instemming van de bewoners uit de wijken waar dit geld terecht komt. Deze bestaande bewoners- budgetten, vaak wijk- of leefbaarheids- budgetten genoemd, kennen een grote variatie wat betreft voorwaarden, bedragen, selectie en verantwoording.

Activiteiten van de Programmadirectie Wijken

Het betrekken van bewoners bij de wijk is in de eerste plaats een lokale aangelegen- heid. Dit betekent dat het Rijk (VROM/ WWI) een agenderende, faciliterende en ondersteunende rol speelt binnen de lokale ontwikkelingen. Hierin bijgestaan door landelijke en lokale organisaties. Dit vergt een open houding en regelmatig contact tussen VROM/WWI en het lokale niveau. In het kader van de bewonersbudgetten zijn er door de Programmadirectie Wijken diverse activiteiten geïnitieerd. Hieronder staan de belangrijkste beschreven.

Evaluatieonderzoek

Tussen maart en november 2009 is er bij de Universiteit van Amsterdam een evaluatieonderzoek gehouden naar de werking en de effectiviteit van het vouchersysteem. Het onderzoek stond onder leiding van prof. dr. Evelien Tonkens. In november 2009 zijn de resultaten gepubliceerd⁸. Naast een evaluatie van het bestaande vouchersysteem biedt het onderzoek inzicht in andere vormen van verdelingssystemen voor bewonersgeld en bevat het adviezen over de mate van toegankelijkheid van verschillende bewonersbudgettensystemen, over welke systemen de ‘empowerment’ van bewoners het beste ondersteunen en over het democratisch gehalte van verschillende bewonersbudgettensystemen.⁹

Ondervertegenwoordiging

Een van de hoofddoelstellingen van het experiment Bewonersparticipatie is het betrekken van meer diverse bewoners bij hun wijk. Hierbij is met name aandacht voor jongeren en nieuwe Nederlanders, omdat van deze groepen bekend is dat zij relatief ondervertegenwoordigd zijn in de participatie in hun wijk. De inzet is niet uitsluitend op deze twee groepen gericht: een van de doelstellingen van het experiment bewonersparticipatie is het slaan van een brug tussen verschillende

bevolkingsgroepen in de wijk, tussen jong en oud en tussen oude en nieuwe Nederlanders.

Jongeren

De gemeente Almelo en jongerencommunicatie- en adviesbureau Youngworks voeren samen een project uit om meer jongeren te betrekken bij de bewonersbudgetten. Bij dit project worden niet alleen de gemeente, maar ook lokale welzijnsorganisaties en scholen betrokken om meer jongeren te stimuleren initiatief te nemen en gebruik te maken van de beschikbare bewonersbudgetten. De resultaten uit dit adviestraject worden verspreid onder de andere aandachtswijken. Daarnaast wordt in de communicatie extra ingezet op jongeren en kunnen gemeenten gebruik maken van door het Rijk ontwikkelde communicatiemogelijkheden voor jongeren. Onderdeel hiervan is een pilot met een aantal gemeenten gericht op het verbeteren van de (online) communicatie richting jongeren.

Nieuwe Nederlanders

Om meer nieuwe Nederlanders bij de bewonersbudgetten te betrekken heeft VROM/WWI een boekje uitgebracht met talrijke tips: ‘Een vuist voor migrantenparticipatie’. De belangrijkste tip is om te beginnen bij wat nieuwe Nederlanders zelf raakt, wat zij belangrijk vinden. Soms zijn dat kleine initiatieven. Als blijkt dat dit werkt, kan het vertrouwen van de groep toenemen en wordt men enthousiast voor grotere projecten. Hoe dit proces

⁸ Dit onderzoek is onder meer te raadplegen via de VROM-site.

⁹ Aanvullend aan dit landelijke evaluatieonderzoek voert een aantal gemeenten ook lokale evaluaties uit van het vouchersysteem en andere lokale varianten van bewonersparticipatie.

Het creëren van een wijkgevoel

Hoewel er veel te doen is geweest over de buurtbarbecues, is deze buurtactiviteit helemaal zo slecht nog niet in het kader van bewonersparticipatie en het in beweging krijgen van bewoners. Dat stelt Tanja Hilkhuijsen, stagiaire bij de Programmadirectie Wijken. Vanuit haar studie psychologie deed zij onderzoek naar de sociale psychologie achter bewonersparticipatie. Verschillende media hebben de buurtbarbecue afgeschilderd als een vorm van geldverspilling die geen bijdrage levert aan de leefbaarheid in de wijken. Toch kan volgens het onderzoek van Hilkhuijsen zo'n buurtactiviteit heel gunstig uitvallen en bijdragen aan het wijkgevoel, al moet het natuurlijk niet bij buurtbarbecues alleen blijven.

Eén van de doelen van VROM/WWI is om de bewoner op de hoogste trede van de zogenoemde participatieladder te krijgen: de bewoner neemt zelf initiatief om tot een betere leefomgeving te komen, bijvoorbeeld door het opzetten van een sportactiviteit voor ouderen of het opknappen van een speelplek. Hierbij staat de gemeente op de achtergrond en ondersteunt zij de bewoner waar nodig. Maar voordat bewoners uit zichzelf in beweging komen en zelf plannen aandragen voor hun buurt, moeten zij zich eerst deel voelen van hun wijk of buurt en zich ermee kunnen identificeren. Hoe meer overeenkomsten mensen zien met hun buurtgenoten, hoe makkelijker dat gaat. Naarmate mensen meer sociale bureaucontacten hebben en een groter netwerk hebben, komen zij ook eerder in actie.

Het is dus van belang om een groepsgevoel onder wijkbewoners te creëren of te versterken. Gemeenten, corporaties en welzijnsinstellingen kunnen dit faciliteren. Bijvoorbeeld door te benoemen wat buurtbewoners met elkaar bindt. Wat goed werkt is het benadrukken van het gemeenschappelijke streven om van de buurt een fijne leefplek te maken. Nog beter werkt het om een concreet doel te hebben, bijvoorbeeld 'aan het eind van het jaar hebben we met zijn allen drie veilige speelplekken gerealiseerd'. Of er kan voor een wijksymbool gezorgd worden, zoals een wijklied of buurtslogan. Mensen hebben immers de behoefte om zich met hun groep te onderscheiden van andere groepen. De gemeente kan hierin een rol spelen door bijvoorbeeld een wedstrijd uit te schrijven voor het ontwerpen van een buurtlogo. Ook kunnen de gemeente, corporaties of welzijnsinstellingen de gedeelde historie onderstrepen van een buurt door een boek met verhalen uit de wijk te laten schrijven door buurtbewoners of een fototentoonstelling van de wijk over de jaren heen te initiëren. Dat heeft als bijkomstigheid dat mensen trots kunnen zijn op de plaats waar zij wonen. Dat geeft een positieve stimulans. Voordat er van mensen verwacht kan worden dat zij zelf initiatief nemen tot het opknappen van die ene speelplek of het netjes houden van het plantsoen, moet er voor een sfeer gezorgd worden waarin het wijkgevoel, het 'samen sterk'-gevoel, kan floreren.

verloopt is sterk afhankelijk van de ervaring die een nieuwe bewoner heeft met de ‘Nederlandse’ processen van participatie en besluitvorming.

Op de website www.vrom.nl/wijken zal de komende tijd meer informatie over het betrekken van moeilijker bereikbare doelgroepen beschikbaar komen.

Inventarisatie bewonersinitiatieven

Een van de beoogde resultaten van de bewonersbudgetten is een grote hoeveelheid gehonoreerde en uitgevoerde bewonersinitiatieven. Een eerste inventarisatie laat zien dat de budgetten een flinke impuls hebben gegeven aan het insturen van ideeën uit en voor de wijk. Samen met de gemeenten, wijken en regiegroepen gaat VROM/WWI zich inspannen om een groot deel van deze initiatieven te inventariseren met als doel andere gemeenten en bewoners te inspireren en te stimuleren. Een klein aantal bewonersinitiatieven wordt per jaar geselecteerd en nader onderzocht om erachter te komen wanneer een bewonersinitiatief succesvol is en waarom. Via verschillende landelijke en lokale websites zal informatie over de initiatieven verspreid worden.

Voorbeelden van bewonersinitiatieven die in verschillende gemeenten met bewonersbudgetten zijn gerealiseerd:

- aanschaf speeltoestellen (Hengelo);
- kunstclubs voor kinderen (Arnhem);
- computerlessen voor ouderen (Zaanstad);
- wijkfeest (Amsterdam);
- cofinanciering van zwembles voor kinderen (Maastricht);
- een lokaal popfestival (Zaanstad);
- opknappen van achtertuinen van bewoners (Arnhem);
- ondersteuning van de Wie-kent school waar kinderen op zaterdag praktijkles als beroepsoriëntatie krijgen (Maastricht);
- intercultureel samen koken en eten (Eindhoven);
- een vliegerfestival (Arnhem);
- versterken rechtspositie burger bij het behartigen van zijn belangen met betrekking tot het leefmilieu (Hengelo);
- voetbalschool voor kinderen (Eindhoven);
- door bewoners georganiseerde openluchtbioscoop (Zaanstad).

Tijd voor Eten – de opschaling van een succesvol lokaal bewonersinitiatief

Voor veel bewoners is het een hele overwinning als hun idee in een plan beschreven wordt en vervolgens succesvol wordt uitgevoerd. Sommige bewoners gaan nog een stap verder en willen hun initiatief uitbreiden op lokaal of zelfs landelijk niveau. Tijd voor Eten van Doris Voss is hier een voorbeeld van. Het initiatief begon op de school van haar dochter in Amsterdam en draait inmiddels op andere Amsterdamse scholen. Daarnaast hebben andere gemeenten en scholen interesse in dit concept dat zich richt op gezonde maaltijden tussen de middag, bereid door koks in opleiding van het ROC en begeleid door moeders in een participatietraject. VROM/WWI heeft besloten het beschrijven van de ‘franchise formule’ van Tijd voor Eten mede te financieren, om hieruit – ook voor andere ambitieuze initiatiefnemers – te kunnen leren hoe een succesvol bewonersinitiatief opgeschaald kan worden.

Eindhoven

Gedagsregels voor onderhoud en beheer van bepaalde publieke ruimtes; zeggenschap overdragen op bewoners met betrekking tot de inrichting en het beheer van de openbare ruimte.

De experimenten om bovenstaande doelen te bereiken, maken deel uit van het uitgebreide uitvoeringsprogramma 'Maak het mee!' van de gemeente Eindhoven op het gebied van bewonersparticipatie (2008-2010).

Op een aantal plekken in de stad wordt geëxperimenteerd om bewoners zeggenschap te geven over openbare ruimte, bijvoorbeeld een plein. Bewoners krijgen financiële zeggenschap en mogen zelf de aannemer of stadstoezichthouder kiezen en aansturen. Dit gaat een stap verder dan de al vaak ingezette coproductie tussen gemeente en bewoners, omdat in dit project gemeentelijke bevoegdheden concreet worden overgedragen. Eindhoven wil onderzoeken of deze methode leidt tot meer betrokkenheid van bewoners en meer verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving. Voelen bewoners zich meer betrokken als ze ook meer zeggenschap hebben in hun wijk door (mee) te beslissen over de inrichting van een plein of de inzet van surveillanten? Draagt dit op termijn daadwerkelijk bij aan de leefbaarheid in zo'n wijk?

4. Lessons learned

In het kader van de lokale methoden bewonersparticipatie, de bewonersbudgetten en het vouchersysteem zijn inmiddels verschillende bijeenkomsten, brainstormsessies en leerkringen gehouden. Deze hebben inzicht gegeven in de volgende punten:

Weerbarstigheid

Hoewel bewonersparticipatie gemeengoed lijkt te zijn en de intenties op papier vaak helder en vergaand zijn, blijkt de praktijk vaak weerbarstig. Denken en handelen met en vanuit de bewoners in plaats vanuit de institutionele logica is zeker nog geen automatisme. De interne organisatie is vaak nog niet gewend aan en ingesteld op het flexibele karakter dat bewonersparticipatie kenmerkt. Dit vergt een omslag in het denken van de hele organisatie, van uitvoering tot bestuur. Daarom blijft VROM/WWI bewonersparticipatie agenderen, zodat het ook in praktijk tot steeds meer interessante ontwikkelingen leidt.

Waardecreatie

Bewonersparticipatie vergt constante investeringen in geld, tijd, ondersteuning en aandacht. Bewoners dienen gehoord te worden, hebben financiële middelen nodig om hun ideeën te realiseren en hebben

behoefte aan ondersteuning om hun competenties te vergroten en hun positie te versterken. Daarnaast is positieve aandacht van belang om bewoners betrokken te houden bij hun wijk. Deze investeringen leveren iets op, voor de individuele bewoner maar ook voor de straat, de buurt, de wijk. Het is alleen moeilijk inzichtelijk te maken wat deze winst op de korte en lange termijn inhoudt en voor wie. Gezocht moet worden naar methoden die de maatschappelijke effecten van bewonersparticipatie en -initiatieven aantonen, zodat zichtbaar wordt welk effect bewonersparticipatie heeft op bijvoorbeeld de waarde van vastgoed, de sociale stijging van bewoners en de kosten aan buurtbemiddeling, politie en groenvoorziening. VROM/WWI onderzoekt de mogelijkheden om de maatschappelijke effecten van bewonersparticipatie in een aantal wijken in kaart te brengen.

Beeldvorming

Hoewel maar weinig mensen zullen ontkennen dat betrokkenheid van bewoners bij planvorming en lokale activiteiten noodzakelijk is, is de beeldvorming over bewoners niet altijd en overal even positief. Bewoners zouden bijvoorbeeld niet in staat zijn om een serieuze gesprekspartner voor de gemeente of corporaties te zijn.

De vertegenwoordiging zou alleen bestaan uit ‘buurtburgemeesters’, en geen afspiegeling zijn van de buurt. Bewoners doen alleen dingen in hun buurt als ze er zelf beter van worden. Dit soort uitspraken kunnen voortkomen uit slechte ervaringen, maar komen ook dikwijls voort uit vooroordelen ten aanzien van bewonersparticipatie, gebrek aan vertrouwen in de competenties van bewoners en angst om de eigen regie los te laten en anderen toe te laten. Daarom tracht VROM/WWI door middel van het uitdragen van effectieve, waardevolle en mooie praktijkvoorbeelden van bewonersparticipatie en -initiatieven de beeldvorming positief te beïnvloeden.

Kennisdeling

Verschillende gemeenten experimenteren al jaren succesvol met methoden om bewoners te betrekken bij hun leefomgeving. Daarvoor zetten gemeenten onder meer bewonersbudgetten in. Maar het blijft lastig om de ervaringen en goede voorbeelden die dat oplevert, weerklink te laten vinden in andere plaatsen. Goede bewonersinitiatieven worden wel verspreid, maar er is nog weinig sprake van daadwerkelijke kennisdeling. VROM/WWI wil dit ‘kennisgat’ opvullen door bewoners, professionals en gemeenten met elkaar te verbinden.

Ondervertegenwoordiging

Gemeenten, corporaties en bewonersorganisaties constateren dat ondanks allerlei pogingen de participatie van vooral nieuwe Nederlanders en jongeren achterblijft in verhouding tot hun aandeel in de wijkpopulatie. VROM/WWI ondersteunt gemeenten bij het betrekken van deze lastig te bereiken groepen bewoners door extra aandacht te geven aan de participatie van jongeren en nieuwe Nederlanders.

A photograph of two elderly women with short grey hair and glasses. They are looking towards the right side of the frame, presumably at a presentation screen. The woman in the foreground is wearing a dark, ribbed sweater. The woman behind her is wearing a light-colored top and a dark jacket. The background is a reddish-brown wall with some posters or notices pinned to it. A water bottle is visible on the right side of the image.

Groningen

Doorontwikkelen en ontsluiten van de waardenzeef-methode.

Groningen is in 2008 gestart met de ‘waardenzeef’, een experiment vanuit de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) om samen met bewoners te bepalen welke thema’s in de wijk belangrijk zijn voor de leefbaarheid. Hierop kunnen de ingediende bewonersinitiatieven getoetst worden.

Inmiddels hebben twee succesvolle aanvraagrondes plaatsgevonden en is de evaluatie afgerond. Het experiment wordt nu verder verfijnd voor de (aandachts)wijken Korreweg en de Hoogte en wordt daarna uitgerold naar andere wijken in Groningen. De gemeente neemt deel aan het experiment door de methode in een applicatie uit te werken met een handleiding erbij. De SEV heeft interesse in landelijke uitbreiding van de methode en is in gesprek met meerdere gemeenten en corporaties.

5. Relatie met de andere experimenten

De Programmadirectie Wijken voert in samenwerking met de steden van de wijkenaanpak en betrokken departementen zeven experimenten uit; bewonersparticipatie is er daar één van. Doelstelling van alle experimenten is om in de praktijk uit te vinden wat werkt, en dit dan onder andere wijken en steden te verspreiden. Waar dat mogelijk is, leggen de medewerkers van de experimenten verbindingen tussen de experimenten om er meerwaarde uit te halen. Elk experiment heeft een projectleider.

- Het experiment **Samenhang in de Wijk** heeft als doel dat gemeenten, corporaties, betrokken instellingen en bewoners samenwerken bij de meerledige problematiek die vaak in de wijken speelt. Het gaat hierbij om de organisatie van een samenhangende wijkenaanpak op de verschillende niveaus (bestuurlijk, management en uitvoerend). De burger en diens problemen en vragen moeten daarbij leidend zijn.
- Het experiment **Slagkracht in de Wijk** beoogt met nieuwe methoden het beleid in de wijken effectiever te maken, er meer slagkracht uit te halen. Dat gebeurt door middel van onderzoek en een experiment op het gebied van veiligheid.

Het onderzoek richt zich op de vraag welke personen in de aandachtswijken daadwerkelijk het verschil maken, wat hun specifieke werkwijze is en hoe hun werkomstandigheden kunnen worden verbeterd. Het experiment richt zich op verbetering van samenwerking tussen de organisaties die in de aandachtswijken actief zijn op het gebied van veiligheid.

- Het experiment **Achter de Voordeur** zoekt naar werkbare en vernieuwende manieren voor een samenhangend hulp-aanbod aan gezinnen en huishoudens met meervoudige problemen. Daarbij komen aan de orde: het komen tot 'één gezin, één plan, één indicatiebesluit; een gecoördineerde uitvoering daarvan en de financiering van de 'achter de voordeur'-aanpak.
- Het experiment **Weg met Bureaucratie!** heeft als doel om de procedures voor bewoners, ondernemers en professionals in de wijken eenvoudiger en inzichtelijker te maken. Verder gaat het experiment de zogenoemde 'projectencarrousel' aanpakken, een systeem van elkaar opvolgende stimuleringsprojecten met steeds een (iets) ander doel. Er komt ook een loket voor het wegwerken van bureaucratie in de wijken.

- Het experiment **Vernieuwend Welzijn** beoogt verbetering van de kwaliteit van de welzijnsfunctie in de aandachtswijken. Er zijn vijf doelstellingen:
 - 1) vernieuwing en verbetering van de gemeentelijke aansturing van welzijnsfuncties en organisaties;
 - 2) vernieuwing en verbetering van de welzijnsinstellingen zelf en van de onderlinge samenwerking;
 - 3) versterking van de welzijnsfuncties als krachtige interventie in het geheel van wijkacties;
 - 4) verbeteren van de positie van bewoners en
 - 5) lessen uit lokale vernieuwingstrajecten verzamelen en verspreiden naar andere gemeenten.
- Het experiment **Gezonde wijk** heeft als doel de gezondheid van inwoners in de aandachtswijken te verbeteren via een integrale aanpak gericht op gezonde bewoners, een gezonde leefomgeving en een samenhangende eerstelijnszorg met preventief aanbod.
- In het experiment **Bewonersparticipatie** staat de vraag centraal hoe je meer actieve bewoners kunt betrekken bij de wijkenaanpak en hoe je hen meer zeggenschap kunt geven. De effectiviteit van het vouchersysteem (of andere lokale stimuleringsmethoden) is hierbij een belangrijk element. Er wordt onderzoek gepleegd naar de effectiviteit van bewonersbudgetten en er zijn leerkringen om lokale praktijkervaringen te delen.

ARSLAN MARKET
SLAGENJ

Schiedam

Bundelen van gemeentelijke fondsen waar bewoners zeggenschap over hebben.

De gemeente Schiedam heeft voor een aantal budgetten bepaald dat bewoners mee kunnen beslissen over hoe dit geld wordt ingezet. Dit geldt bijvoorbeeld voor de reinigingsbudgetten. Tot zover maken burgers nog weinig gebruik van deze medezeggenschap. Schiedam gaat nu de verschillende budgetten samenvoegen en door middel van voorlichting inzichtelijker maken welke budgetten er zijn voor bewoners. Het systeem van meer zeggenschap blijft bestaan. Daarnaast gaat Schiedam experimenteren met het meer betrekken van nieuwe Nederlanders en jongeren.

6. Organisatie van het experiment

Bewonersparticipatie

Het experiment Bewonersparticipatie wordt getrokken door medewerkers van de Programmadirectie Wijken, in samenwerking met de directie Communicatie van het ministerie van VROM/WWI. Het experiment heeft twee ambassadeurs die het project politiek en ambtelijk op topniveau trekken. Dat zijn Mary Fiers, wethouder Wonen en Ruimte van de gemeente Eindhoven en Leon van Halder, directeur-generaal Wonen Wijken en Integratie van het ministerie van VROM/WWI.

Daarnaast werkt het experiment samen met de volgende partijen:

- Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA). Deze organisatie heeft brede expertise op het gebied van bewonersparticipatie en heeft contact met actieve bewoners in nagenoeg alle 40 aandachtswijken. Het LSA is de 'uitvinder' van het vouchersysteem en ondersteunt de uitvoering ervan op lokaal en landelijk niveau. www.lsabewoners.nl.
- Woonbond. Als landelijke koepelorganisatie voor huurders in Nederland heeft ook de Woonbond een groot bereik onder bewoners in aandachtswijken.

De Woonbond zet zich onder meer in voor vroegtijdige betrokkenheid van bewoners bij sloop- en renovatieprocessen. www.woonbond.nl.

- AEDES. Dit is de koepelorganisatie van woningbouwcorporaties en als zodanig een belangrijke speler in de aandachtswijken. Corporaties worden steeds actiever in het sociaaleconomische domein en betrekken hun huurders steeds meer en eerder bij plannen ten aanzien van ontwikkelingen in de directe woon- en leefomgeving. www.aedes.nl.
- Youngworks. Dit bureau is gespecialiseerd in jongerenparticipatie. Zij weten wat er speelt in de hoofden van jongeren in diverse leeftijdsgroepen en ondersteunen bij het betrekken van jongeren bij de bewonersbudgetten. www.youngworks.nl
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Zowel bij de bewonersbudgetten als bij lokale methoden is er nauwe samenwerking met het project 'In actie met Burgers' van het ministerie van BZK. Dit project bestaat uit 17 zogenoemde proeftuinen en experimenten op het gebied van bewonersparticipatie. Het doel van het project is om

gemeenten die op een vernieuwende manier met burgers samenwerken, actief met elkaar in contact te brengen.

www.inactiemetburgers.nl

- Kennisinstituten: SEV, KEI, Forum, Movisie en NICIS zijn slechts een paar van de vele kennisinstituten die zich bezighouden met het thema bewonersparticipatie. Deze instituten ontwikkelen kennis en stellen deze beschikbaar via websites, publicaties en bijeenkomsten.
<http://kenniscentravijken.vrom.nl>
- Programmaministerie voor Jeugd en Gezin. Het programmaministerie voor Jeugd en Gezin is betrokken bij het stimuleren van jongereninitiatieven. Op 15 juni 2009 is de jeugdnota 'Onze jeugd van tegenwoordig' uitgegeven, waarin de leefwereld van jongeren centraal staat.
www.jeugdengезin.nl/notas/2009/jeugdnota-onze-jeugd-van-tegenwoordig.asp
- Universiteit van Amsterdam (UvA). De UvA voert voor VROM/WWI het evaluatieonderzoek naar de bewonersbudgetten uit. Daarnaast verrichten zij veel onderzoek op lokaal niveau naar bewonersparticipatie en bewonersbudgetten. www.fmg.uva.nl
- Rode Wouw. Met zijn bureau 'Rode Wouw' ondersteunt Joop Hofman een aantal gemeenten met de experimenten bewonersparticipatie. www.rodewouw.nl

Contact

U kunt het projectteam bewonersparticipatie bereiken via het ministerie van VROM/WWI, Programmadirectie Wijken, telefoon 070 339 46 78.

Meer informatie over bewonersparticipatie is te vinden op de website van VROM/WWI: www.vrom.nl/wijken of www.vrom.nl/pagina.html?id=40361

De toolkit bewonersparticipatie met daarin diverse toepassingen van het beeldmerk is te vinden op de website van VROM/WWI: www.vrom.nl/pagina.html?id=38002

Inspiratie

Colofon

Het zakboekje experiment Bewonersparticipatie is een publicatie van het ministerie van VROM/WWI. Het is gemaakt in opdracht van de Programmadirectie Wijken en is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met betrokken gemeenten en corporaties.

Tekst

Programmadirectie Wijken

DTP

Afdeling DTP, ministerie van VROM

© november 2009

Dit is een publicatie van: **Ministerie van VROM**
Rijnstraat 8 | 2515 XP Den Haag | www.vrom.nl

In het experiment Bewoners-
participatie werkt de Programma-
directie Wijken samen met
gemeenten en corporaties uit:

- Amersfoort
- Arnhem
- Eindhoven
- Groningen
- Schiedam

